

Марина Штолько,

Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0277-8687>

e-mail: shtolko@ukr.net

РЕТРОСПЕКЦІЯ В ПОЕМІ «ДОРОШЕНКО» І. КАЛИНЕЦЬ

У поемі «Дорошенко» І. Калинець актуалізує як проблематику боротьби за територіальну єдність, так і розкриття проблем соціальної нерівності як одного з джерел незгоди між людьми. Статтю присвячено трактуванню історичних подій Руїни та образу Петра Дорошенка українською поетесою Іриною Калинець. Здійснено аналіз авторської інтерпретації історичної особистості з історичного та родинного поглядів. Імплицитно історичні події XVII століття суголосні подіям сучасності.

Метою дослідження є аналіз авторських способів відображення ретроспективних елементів у поемі «Дорошенко» І. Калинець. Розглянуто структуру категорії ретроспективного, її організацію у творі. Для досягнення мети дослідження застосовано такі методи літературознавчого аналізу: біографічний, контекстуальний, історично-етнографічний. Здійснено спробу виокремити варіації змісту терміна-поняття «ретроспекція».

Вказується, що при використанні ретроспекції відбувається цілеспрямований та зважений відбір історичних епізодів. Ретроспективні епізоди отримують додаткове смислове та емоційне навантаження, презентуються художньо обробленими уявою поетеси. Ретроспекцію в поемі «Дорошенко» І. Калинець можна схарактеризувати як сугестивну, оскільки вона базується на асоціаціях, додаткових смислових та інтонаційних відтінках, натяках, неокресленості.

У статті зазначається один із етапів існування поеми. Твір було подаровано В. Стусу на день народження. У відповідь авторка отримала «зворотній зв'язок» — зауваження щодо окремого розділу.

Зауважується, що характерною рисою презентації образу гетьмана Дорошенка є відсутність портретних деталей. Натомість вагомими є емоції, дії, топоніміка, історичне тло. І. Калинець тривожить проблема зради (на побутовому та державному рівнях).

Поетесу цікавить питання соціальної нерівності. У статті наголошено на способах моделювання образу козацької старшини. Дослідниця увага також концентрується на відсутності чіткості при презентації козацтва.

Аналізується функціонування лексем на позначення поняття «донос». Здійснюється спроба розтлумачити різдвяні атрибути.

Ключові слова: ретроспекція, Дорошенко, зрада, Ірина Калинець.

Історичний шлях України складається з постійної боротьби. Україну протягом сторіч прагнули підкорити різні країни: росія, Туреччина та ін., застосовуючи при цьому зраду, підступ, одурманення, введення в оману. Часто однією з причин невтішних обставин був внутрішній розбрат. Петро Дорошенко прагнув об'єднати Лівобережну та Правобережну Україну. По сьогодні осмислення історичного минулого як пояснення подій сучасності актуальне.

Актуальність дослідження. Історичні події сучасності висувають потребу конструктивного осмислення минулого, що сприяє активізації досліджень творчого доробку письменників, які зверталися до проблемних та гострих питань в історії України. Актуальність обраної теми

зумовлена необхідністю визначити специфіку інтерпретації проблеми державотворення в поемі «Дорошенко» І. Калинець з метою освоєння конкретного художнього досвіду, висвітлення одного з епізодів історії спроб об'єднання України, що на сьогодні є особливо актуальним.

Ретроспекція — «погляд у минуле, аналіз минулих подій, вражень і т. ін.» (Словник української мови). У «Літературознавчій енциклопедії» Ю.І. Коваліва можна натрапити на такі тлумачення ретроспекції: «форма психологічного аналізу, за допомогою якої твориться художній час» (Ковалів, 2007), спосіб «аналітичного або артистичного осмислення подій сучасності під кутом зору минулого» (Ковалів, 2007). О. Салата наводить таке визначення ме-

тоду ретроспекції: «звернення до минулого, перегляд подій з метою глибокого вивчення, розуміння, а найчастіше — постановки нових акцентів» (Салата, 2014, с. 45).

У сучасному літературознавстві творчий доробок Ірини Калинець неодноразово привертає увагу дослідників. Г. Райбедюк аналізувала образи-символи язичницького світу, невільничу лірику, історіософський дискурс у спадщині поетеси, Л. Топчій зосереджувала увагу на мовних питаннях (функціонування риторичних питань, синтаксичні маркери експресивності).

Л. Мороз змістовно проаналізувала термінологічну пару «національне» — «загальнолюдське», зазначаючи, що вони «взаємозумовлюють і взаємовизначають одне одного: тільки через національне можливо виразити загальнолюдське, загальнолюдське без національного просто не існує» (Мороз, 2002, с. 25).

Мета статті — виокремити й проаналізувати образ Дорошенка як один із проявів ретроспекції в поемі І. Калинець, з'ясувати його роль у художньому світі твору. Мета дослідження зумовлює **завдання**: 1) попередньо проаналізувавши поему «Дорошенко» І. Калинець, окреслити способи відображення образу гетьмана в художній площині; 2) з'ясувати та висвітлити вагу зради та її різномірне художнє втілення в поемі; 3) розглянути можливі результати розгортання та розвитку незгоди між людьми; 4) висвітлити прояви національного в тексті.

У ході дослідження було застосовано біографічний, контекстуальний, історично-етнографічний **методи аналізу**. До біографічного методу зверталися у разі віднайдення перегуків елементів авторського життєпису з художнім світом аналізованого твору, як-от: час написання поеми та відлуння Різдва в тексті. Виокремлення проявів ретроспекції у поемі «Дорошенко» І. Калинець забезпечується застосуванням контекстуального аналізу. Історико-енографічний метод сприяв дослідженню взаємодії літератури, історії та етнографії.

Дослідження виконано у межах наукової роботи науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ («Сторінками літературно-художніх журналів: хронологічний та систематичний показники журналу «Вітчизна» (1933–2009)»).

Поему «Дорошенко» І. Калинець подарувала на день народження В. Стусу. За спогадами поетеси, у відповідь разом з дорогими віршами отримала доречну заувагу про асоціацію до рядків з «Танцю свічників», одного з розділів поеми.

Поема «Дорошенко» І. Калинець була опублікована в журналі «Вітчизна» в 1992 році.

У центрі поеми — гетьман Правобережної України Петро Дорошенко. За словами І. Калинець, «Дорошенко не конкретна особа, а просто символ гетьмана України» (Калинець, 1992, с. 2). Поетеса відтворювала пріоритети гетьмана Дорошенка. Г. Райбедюк висловила думку про те, що І. Калинець «вкладає у вуста Дорошенка власні націєтворчі інтенції» (Райбедюк, 2016, с. 102).

Дорошенко в поемі І. Калинець подається нестандартним чином. Повністю відсутні портретні деталі. Наявні лише емоції, дії, дотична топоніміка, історичні постаті, історичне тло.

Змальовуючи образ Петра Дорошенка, авторка застосовує епітети «ласкавий, гордий, навісний» (Калинець, 1992, с. 4). За «Словником української мови» прикметник «ласкавий» позначає того, хто виявляє ласку, ніжність; лексема «гордий» вживається для номінації того, хто сповнений особистої гідності, самоповаги, того, хто усвідомлює досягнуті успіхи; слово «навісний» допомагає показати людину, яка виходить за межі, дуже сильна, несамовита, шалена. І. Калинець лише трьома словами влучно охарактеризувала гетьмана.

У поемі відсутня чітка історична фабула. «Це настрої, туга, це наш в'язничий біль за Україною, вкраплений у візію минувшини. А можливо, й незбагненне передчуття дороги вигнання Дем'яна Многогрішного на Забайкалля» (Калинець, 1992, с. 2), — пише поетеса у передмові до власної поеми, опублікованої у журналі «Вітчизна» в 1992 році.

Загалом І. Калинець емоційно оприявнює біографічні віхи з життєпису гетьмана, вдається до інтертекстуальності, обігруючи відомі рядки з народної пісні «Ой на горі та жінці жнуть». Петро Дорошенко був онуком Михайла Дорошенка, соратника Петра Сагайдачного. Тому рядки про тютюн та люльку не випадкові. Якщо факт заміни жінки на тютюн та люльку в козацькій пісні звучить з нотками докору («а позаду Сагайдачний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний»), то у поемі, навпаки, як жаль за неправильним вибором («А чи ж я не казав було, Петре, краще люлька й тютюн, ніж дружина?...» (Калинець, 1992, с. 3)). Деякі історики свідчать, що друга дружина Петра Дорошенка — Єфросинія Яненко-Хмельницька — неодноразово зраджувала його, не відзначалася високою моральністю. 1668 року гетьмана повідомили про зраду, кинувши все, він повертається до Чигирина, призначаючи наказним гетьманом Лівобережної України Дем'яна Многогрішного.

Зрада проявляється і на більш високому щаблі — на державному рівні. Факт зради Многогрішного, який перейшов під протекторат

Москви, трактується за допомогою тавтології: «І зрада, зрадніша над зраду, лукавши жінки і страшніш, встає в пекельному вогні, підвівши голову парадно...» (Калинець, 1992, с. 4). І. Калинець використовує морфемний інтенсифікатор, тобто спостерігається утворення оказіонального прикметника «зрадніша» від основи «зрада» та прийом гіперболізації, утворений шляхом повторення однокореневих слів.

Епітет «небачена» кількісно інтенсифікує концепт «подружньої зради», акцентуючи на ньому увагу, підкреслюючи його негативне аксіологічне значення.

Авторка змальовує цю ситуацію крізь біблійну призму: «Розпродано, запродано за Юдин стертий гріш...» (Калинець, 1992, с. 3).

Ретроспекція як спосіб побудови ліричного сюжету надає поемі рис історичної оповіді. На формальному рівні ретроспекція втілюється в прийомі повтору: сюжетного (неодноразове повернення в простір Чигирин), стилістичного (повтор окремих лексем, анафора), ритмічного.

Зрада подається І. Калинець як один із вагомих елементів ретроспективного тексту поеми «Дорошенко». Авторка вдається до фіксації та відтворення зради в особистісному та національному масштабах. У зазначеному творі на поняття зради чоловіка жінкою наштовхуємося вже на першій сторінці.

Стан душі та навколишнього світу після подружньої зради й перед наступною — національною — відтворюється за допомогою лексеми «глухо» та похідних від неї: «...немовби все полишене, мов вигоріло все, мов глухо все поглухло, переглуїло скрізь... А вже на раді в Глухові криваво світить ніж» (Калинець, 1992, с. 3). Тут використовується паронимазія — мовна гра, зумовлена звуковою близькістю та семантичною взаємодією слів-учасників: *глухо* — *поглухло* — *Глухів* (віддалено, за звуковою аналогією — *переглуїло*). І. Калинець робить спробу проведення додаткових семантичних зв'язків між словами, які близькі за звучанням. Співзвучність підштовхує до осмислення їхніх семантичних та стилістичних взаємовідносин. Ці взаємовідносини базуються на аналогічності: 1) *глухий* — той, що не чує або недочуває, в переносному значенні: який не прислухається до думок інших; 2) *переглуїло* — від *глупота* — відсутність розуму, розсудливості, поміркованості. Вони зіставляються по лінії відсутності певної ознаки. Так посилюється ефект сприйняття, підкреслюється безвихідь героя. Звернення до паронимазії допомагає авторці лаконічно та в той же час акцентовано презентувати важливі елементи в зображуваному.

В другому розділі «Січ» показовим є розкол між бідними козаками, так звану голо-

тою і старшинами, неназваним П. Дорошенком з татарами і Дем'яном Многогрішним з москowitzами. Поеднує всіх відчуття невдоволеності. Також І. Калинець натякає на старшинську змову 1672 року, внаслідок якої Д. Многогрішний був усунений з посади гетьмана та ув'язнений в Іркутській тюрмі. Це ув'язнення виявляється в строфі «а заду голодно, мов звір, холодний дибиться Сибір» (Калинець, 1992, с. 5). Іркутськ, як відомо, знаходиться у Східному Сибіру.

Образ старшини моделюється за допомогою кількарізних повторів описів елементів одягу: «біла свита, шовком обшита» (Калинець, 1992, с. 4), «яріють червоно яркі шаровари» (Калинець, 1992, с. 4), «довкола рамен голубі горностаї» (Калинець, 1992, с. 4). Якби авторка писала про сьогоднішнього, то можна було б говорити про аналогію з біло-синьо-червоним російським прапором. Цікаво, що на позначення старшини використовуються художні засоби, які описують передусім зовнішність, а саме одяг, тобто зовнішню оболонку. Це так би мовити своєрідна маска, яка приховує справжню сутність.

У творі «Дорошенко» старшина постає в образі групи людей, яка впевнена у своїй обраності, вищості над звичайними людьми: «нам, панове, дорога, як у рай, як до Бога» (Калинець, 1992, с. 4), «нам — в генерали, щоб голота і шапку, і очі долів, щоб хилилась, як жито, до наших колін...» (Калинець, 1992, с. 5).

У тексті функціонують різноманітні лексеми на позначення «доносу». Ці одиниці умовно можна поділити на 3 групи: 1) слова, що виражають дію зі значенням прикрашання та повільного поширення: «зцяцьковано доноса» (Калинець, 1992, с. 5), «розповзається» (Калинець, 1992, с. 5); 2) лексеми, що позначають ознаки з негативним забарвленням зі значенням нервово-психологічного напруження: «обмаснені», «хапливі, дрижачі», «просмерділі», «хтиві» (Калинець, 1992, с. 5); 3) іменники, що належать до семантичної групи знарядь катувань «палі», «гаки» («Хтиві букви як палі, як гаки гостроноси» (Калинець, 1992, с. 5)).

Загалом П. Дорошенко виступав проти умов Андрусівського договору, який намічав розподіл України на Лівобережну та Правобережну. У 1668 році його обрали гетьманом «обох берегів Дніпра». У березні 1669 року змушений був піти на прийняття турецького протекторату. Д. Многогрішний у 1668 році на козацькій раді був обраний гетьманом Лівобережної України, уклав Глухівські статті з царем Олексієм, при цьому наполягав на виведенні московських воевод з українських міст.

Образ козацтва в поемі «Дорошенко» І. Калинець відзначається відсутністю чіткості, він

не стільки конкретизовано-виписаний, скільки поданий крізь призму марева/туману з проявом окремих аудіо-візуальних деталей: пісня, «малиново-полинні стяги» (Калинець, 1992, с. 6), вогники від любок («як вогняні джмелі, люльки розжарені» (Калинець, 1992, с. 6)). В окрему групу можна виділити абстрактні поняття «воля» та «правда». В аналізованому тексті при описі волі фіксуємо іменники на позначення неясно окреслених контурів (*візія, мрево*) та прикметники, що відтворюють ефект помилкового уявлення, чогось нестійкого (*оманне, хитке, невірне*): «У братському коші лиш візія, оманне мрево волі, хитке й невірне, наче комиші, що на сплавах ростуть у Дикім Полі» (Калинець, 1992, с. 6)). Образ правди реалізується лаконічно з трагічним забарвленням — через прикметник «найжорстокіша»: «правда, найжорстокіша в житті, що побратими гинуть у неволі...» (Калинець, 1992, с. 6). Повтор шиплячого звуку ж емоційно подразнює, ставить за мету розбурхати, спонукати до дій, боротьби, помсти.

У поемі «Дорошенко» репрезентується образ серця козака в короткому часовому вимірі — миті — через ад'єктивність. Семантичний обсяг лексики *серце* визначають такі основні семи: абстрактні ознаки (*горде, нескорене*), умовна характеристика за вагою («з дум обважніле» (Калинець, 1992, с. 7)).

Проблема відсутності єдності серед людей хвилювала І. Калинець. Корінь історичних проблем українців ховається у відсутності єдності. Саме з проханням єдності звертається поетеса до Бога в імпровізованих словах молитви: «Оце єднання в слові і у крові, оце єднання дай нам десь! Не просим, Боже, вічної любові, але єднання, що сильніш над смерть...» (Калинець, 1992, с. 7).

Одним із символів українського Різдва є свічник-трійця. В етнографічних працях відсутні чіткі описи значення свічників-трійць під час зимових свят, однак текст давньої різдвяної колядки, де згадується трійця, що горіла на дереві («Пане Господарю, на Твоім дворі ялина стоїть тонка, висока, листом широка на тій ялині Трійця горіла...»), підтверджує цей факт. До того ж свічник-трійця за формою нагадує герб України — тризуб.

Поетеса акцентує увагу на січні місяці, який символізує початок, надію на позитивні зміни, подолання жорстокості світу. У січні — Різдво — народження Ісуса, спасителя світу. У тексті поеми авторка звертається до неживаних нині назв місяця січня: Прозимець, Просинець, Василь-місяць. С. Шевчук відзначає, що назва *просинець* походить від «просині — частини чистого неба в міжхмар'ї» (Шевчук, 2016, с. 3).

За віруваннями, у різдвяну ніч можуть активізуватися сили зла та хаосу, що будуть перешкоджати народженню світла та порятунку.

У розділі «Танець свічників» обнадійливий початок завершується трагічно: «Враз завіяло чорно. Враз вітер зім'яв білий снігу обрус» (Калинець, 1992, с. 8) або «Порожній стіл на чорнім згарищі безмовних свічників» (Калинець, 1992, с. 8).

Колоподібний танок свічників авторка використовує оригінально: рух по колу заворожує, відкриває прохід між світами: минулим і теперішнім, світом померлих та світом тих, хто нині живе.

Поетеса натякає на можливість, яка відкрилася П. Дорошенкові, — об'єднати Лівобережну та Правобережну Україну: «Лиш раз тобі відхилено хітон, де всіх поєднано у почуванні кровним» (Калинець, 1992, с. 8).

І. Калинець згадує, що вона разом із Стефою Шабатурою, Орисею Сенік, Надією Світличною у різдвяну ніч колядували на табірному подвір'ї, вітали з днем народження Василя Стуса, «що зовсім поруч — метрів за двісті, за тридев'ять земель переораних “запреток” і шергами дротів» (Калинець, 1992, с. 2).

В останньому розділі поеми «Вертеп у Дорошенковім палаці» І. Калинець розширює змістовий обсяг традиційного вертепного сюжету. Поетеса здійснює своєрідну контамінацію, поєднуючи різномірний матеріал, а саме: звичні рядки з колядок, опис колядників, натяки на царя, вираження туги за батьківщиною, — у нову смислову художню структуру. Трансформований опис вертепу набуває форми концентрації національної пам'яті.

Відзначимо заміну традиційного рефрену-закликання «Добрий вечір тобі, пане господарю!» — дещо іншим, позбавленим вираження поваги: «Добрий вечір, Господарю!» (Калинець, 1992, с. 12). Мотив «лютої чужини», «втрати батьківщини» витісняє провідний колядковий мотив радості від народження Ісуса.

Основними дійовими особами вертепу поеми «Дорошенко» є звіздар, янголятко, цар Ірод.

Наші пращури вірили, що у Святвечір у хаті перебувають душі померлих родичів. Потойбічних гостей потрібно було вшанувати та почастивав. Висвітлюючи це вірування, І. Калинець користується традиційними уявленнями: господар виносить надвір кутю, худоба набуває можливості говорити.

У віруваннях слов'ян сонце вважалося життедайним началом. І. Калинець змальовує сонце в іншому значенні: «Сонце стало ракетою, розжеврілою, встеклою, Сонце збилось із звичних орбіт» (Калинець, 1992, с. 13). Порушено порядок, відчувається загроза.

У ретроспекції відбувається суворіший відбір історичних епізодів, аніж у хронологічно побудованому художньому часі. Ретроспекція будується на законах пам'яті, яка вибірково зберігає лише ті епізоди, що закарбувалися. Ці епізоди набувають додаткового смислового та емоційного навантаження, презентуються художньо обробленими уявою поетеси.

Зупинимося на епізоді Буцацького мирного договору, який був підписаний в жовтні 1672 року. Договір перешкодив об'єднанню Правобережної та Західної України. Це перекреслювало політичні плани П. Дорошенка щодо створення незалежної держави. Подільське воєводство (східне та західне Поділля з містом Кам'янець, частина Галичини) опинилося під владою Османської імперії. Турки нещадно грабували населення. За П. Дорошенком визнавалася влада над південною Київщиною та Брацлавщиною (Вінницька область, частково Черкаська, Кіровоградська, Одеська). Поляки не поспішали виконувати свої зобов'язання, польський сейм не визнав Буцацький договір.

У поемі «Дорошенко» І. Калинець Буцацький мирний договір презентується через обруч (скатертину): «*І вже у Бучачі обруч на волю стелено, майзелено цвіте з надією привілля*» (Калинець, 1992, с. 9).

Взагалі скатертина символізує хатній достаток, порядок. Але задуми нівелюються негативним символом павутини: «*Лише невидне павутиння — блакитне, чорне, сіре, синє — і небо, й сонце, й світ засотує, і, кров'ю свіжою просочене, мов ржа, рудіє*» (Калинець, 1992, с. 9).

Після зречення булави в 1676 році Петро Дорошенко опинився в росії у своєрідному полоні. Щоправда, полон був почесним, його зробили воєводою у місті Вятка. Він навіть одружився з Агафією Єропкиною. У 1684 році отримав у вотчину село Ярополець під Москвою, де і похований.

Ретроспекцію в поемі «Дорошенко» І. Калинець можна охарактеризувати як сугестивну, оскільки вона базується на асоціаціях, додаткових смислових та інтонаційних відтінках, натяках, неокресленості, а не на логічно сформованих зв'язках.

Демонстрація образів поеми нагадує імпресіонізм у живописі, де настрої виражається окремим мазком пензля. Поетична система «Дорошенка» спонукає читача сприймати кожний образ як вираження глибинних значень, часто не витлумачених авторкою до кінця. Зміна «туманних» образів, їхня плинність створюють неперевершений ефект. Поема діє сугестивно, шляхом зараження настроєм, а не шляхом прямого повідомлення. Зміст не стільки передається дискурсивно, скільки вгадується настроєво, підсвідомо.

При зверненні до ретроспекції використовуються різнокультурні джерела: історичні деталі, шматочки символів, етнографічні елементи.

І. Калинець змушує замислитися над проблемами зради, складністю, неоднозначністю особистостей при владі. Поетеса відчувала трагедію українців, які протягом багатьох століть борються за свою незалежність. Зокрема через художні твори вона намагалася показати історичні проблеми, аби наступні покоління не повторювали помилок своїх пращурів.

Ретроспекція в поемі «Дорошенка» І. Калинець реалізована не лише на художньому рівні (тобто за її допомогою формується текст, вона перебуває у доміантній позиції, є центральною у формуванні художньої образності твору), а й на світоглядному та психотерапевтичному. На світоглядному рівні ретроспекція відсилає авторку до осмислення історичних процесів, пошуку спільного в різних часових площинах. На психотерапевтичному — ретроспекція є ключем повернення до вимушено віддаленої на час написання батьківщини (України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калинець І. Дорошенко. *Вітчизна*. 1992. № 10. С. 2–13.
2. Мороз Л. Триєдиність як основа універсалізму: (національне — загальнолюдське — духове). *Слово і Час*. 2002. № 3. С. 22–32.
3. Райбедюк Г. Вельчева М. Історіософський дискурс у спадщині Ірини Калинець. *Проблеми становлення української державності*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2016. С. 99–106.
4. Ретроспекція. *Літературознавча енциклопедія*. Т. 2. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 317.
5. Ретроспекція. *Словник української мови*. <http://sum.in.ua/s/retrospekciya>
6. Салата О. Ретроспекція постаті Тараса Шевченка в окупаційній пресі 1941–1944 рр. *Україна у світовій історії*. 2014. № 3 (52). С. 4–52. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7274/1/O_Salata_YYVI_IS.pdf
7. Топчій Л. Синтаксичні маркери експресивності в мові Ірини Калинець. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 19 (2). С. 58–60.
8. Шевчук С. Назви місяців у російській та українській мовах. *Культура мови*. 2016. <http://www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine16-6.pdf>

REFERENCES

1. Kalynets, I. (1992). Doroshenko. *Vitchyzna*, 10, 2–13 [in Ukrainian].
2. Moroz, L. (2002). Tryiedynist yak osnova universalizmu: (natsionalne — zahalnoliudske — dukhove) [Triunity as the Basis of Universalism: (national — universal — spiritual)]. *Slovo i chas*, 3, 22–32 [in Ukrainian].
3. Raibediuk, H., & Velcheva, M. (2016). Istoriosofskyi dyskurs u spadshchyni Iryny Kalynets [Historiosophical Discourse in the Iryna Kalynets' Legacy]. In *Problemy stanovlennia ukrainskoi derzhavnosti* (pp. 99–106), Izmail: RVV IDHU [in Ukrainian].
4. Kovaliv, Yu. (Ed.). (2007). Retrospektsiia [Retrospection]. *Literaturoznavcha entsyklopediia*, Vol. 2 (p. 317), Kyiv: PC «Akademiiia» [in Ukrainian].
5. *Slovnnyk ukrainskoi movy*. (2023). Retrospektsiia [Retrospection]. [in Ukrainian]. <http://sum.in.ua/s/retrospekciia>
6. Salata, O. (2014). Retrospektsiia postati Tarasa Shevchenka v okupatsiinii presi 1941–1944 rr. [Retrospection of the Figure of Taras Shevchenko in the Occupation Press of 1941–1944]. *Ukraina u svitovii istorii*, 3(52), 4–52 [in Ukrainian]. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7274/1/O_Salata_YYVI_IS.pdf
7. Topchii, L. (2015). M. Syntaksychni markery ekspresyvnosti v movi Iryny Kalynets [Syntactic Markers of Expressiveness in the Language of Iryna Kalynets]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, 19(2), 58–60 [in Ukrainian].
8. Shevchuk, S. (2016). Nazvy misiatsiv u rosiiskii ta ukrainskii movakh. *Kultura movy* [in Ukrainian]. <http://www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine16-6.pdf>

Maryna Shtolko,

Shevchenko Institute of Literature National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-0277-8687>

e-mail: shtolko@ukr.net

RETROSPECTION IN THE POEM “DOROSHENKO” BY I. KALYNETS

In the poem “Doroshenko”, Iryna Kalynets actualises both the issue of the struggle for territorial unity and the disclosure of the problems of social inequality as one of the sources of disagreement between people. The article considers the historical events of Ruina and the image of Petro Doroshenko as interpreted by the Ukrainian poetess Iryna Kalynets. The analysis of the author's interpretation of the historical personality from the historical and family points of view was carried out. It could be argued that the historical events of the 17th century resonate with events of our time. The purpose of the study is to analyse the author's ways of displaying retrospective elements in the poem “Doroshenko” by Iryna Kalynets. The structure of the retrospective category and its organisation in the poem are analysed. To achieve the goal of the research, the following methods of literary analysis were applied: biographical, contextual, historical and ethnographic. An attempt was made to single out the variations in the meaning of the term-concept “retrospection”. It is indicated that when using retrospection, a purposeful and weighted selection of historical episodes takes place. Retrospective episodes receive an additional semantic and emotional load, they are presented artistically processed by the imagination of the poetess. Retrospection in the poem “Doroshenko” by Iryna Kalynets can be characterized as suggestive, as it is based on associations, additional semantic and intonation shades, hints, vagueness. The article notes one of the stages of the poem's existence. The poem was presented to Vasyl Stus for his birthday. In response, the author received “feedback” — comments on a separate section. It is noted that a characteristic feature of the presentation of the image of Hetman Doroshenko is the absence of portrait details. Instead, emotions, actions, toponymy, and historical background are important. I. Kalynets is worried about the problem of betrayal (at the household and state levels). The poet is interested in the issue of social inequality. The article emphasizes the methods of modeling the image of a Cossack elder. Research attention is also focused on the lack of clarity in the presentation of Cossacks. The functioning of lexemes denoting the concept of “denunciation” is analyzed. An attempt is made to interpret Christmas attributes.

Key words: retrospection, Doroshenko, betrayal, Iryna Kalynets.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2024

Прийнято до друку 29.03.2024